

II. Sándor cár titkos felesége.

A szentpétervári téli palotában talált adatok és a palotai pletykák után írta: *Mihók Béla.*

A világháború előtt pár évvel egy öreg, szegény anyóka halt meg Párisban. Az öreg asszonyt csak alig ismerték, temetése is egyszerű pravoszláv temetés volt. Öreg bácsik, nénikék, szomszédok kísérték utolsó útjára az öreg asszonyt. Jurevszky Dolgorukaja hercegnőt temették. Csak a meghitt orosz ismerősei tudták, hogy hercegnő, de senki sem sejtette — még a történetírók sem — hogy az anyóka a hatalmas II. Sándor cár törvényes, hites felesége volt.

1921. október 17.

Szentpétervárrott a cár téli palotája előtt nagy csillogó pelyhekben hull a hó. Az aludtvér színű palota mint döglött hétféjú sárkány tesped a hó alatt, homlokába szúrva az öldöklő dárda, — egy vérvörös kommunista lobogó leng.

Ötödik éve, hogy kiszenvedett a sárkány, ötéves por fedi a cári palotát és ablakait, mintha az óriási szörny megüvegesedett hályogos szemei lennének, homályosan merednek a tengerbe rohanó Névára.

A pazar termék pompáját az idő belopódzott pora fedi, — mintha a régi szép idöket meg akarná védeni a jelen piszkától. A hatalmas, véget nem érő palotában mindenütt csak emlék, titok, a múlt nyüzsög és sehol egy élő ember vagy a vörös jelen legcsekélyebb megnyilvánulása.

A márványfolyosókon kísértetiesen kopog a csizmám; szinte megijedek saját lépteimtől és lábújjhegyen, mint a tolvaj, ki a hatalmas urak féltveörzött titkait elakarja lopni — lépkedek óvatosan tovább.

Megállok. Igen! — ezt kerestem. I. Miklós lakosztálya. Pompás, pazar szobák és mégis a hideg fut végig rajtam keresztül. A kinyitott, rejtelmes csapóajtók, titkos alagutak, ördögi motólák, gépezetek, mint a múlt bűnös démona tátong felém. Jaj, ha ezek a tátongó titkos ajtók szájak lennének és beszélhetnének . . .

De ni-ni. A szoba mintha megelevenedne, az öreg pazar bútorok mintha pattognának, mesélnének . . . vagy csak én szédülök én fantáziálok? . . . Letülök egy aranyozott poros székbe és leírom amit vélni hallok.

1856-ot írtak. Tavasz volt. A palota előtt diszes, aransújtásoktól

csillogó őrség állt. Az udvar unóttan élte a béke luxus, elkényeztetett, gondtalan napjait. A cári kertben nyitak már a rózsák s a rózsaillat, a madárdallal keveredett össze. A hatalmas úr érdeklődve nézte a természet ébredésének isteni szép pompáját.

Délceg katona alakján nem látszott az ötven év, az összeesküvések, bombamerényletek izgalmai sem hagytak semmi maradandó jelet az arcán, sőt ruganyos járása, mosolygó szája után inkább egy jókedvű gárdatisztre, mint az orosz nép mindenható urára hasonlított.

A cár rózsza pavillonja előtt nem mindennapi látvány állította meg a természet szépségében gyönyörködő uralkodót. Hosszú, sűrű szempillái álma tündereit tarthatta zárva, alabástrom arcán piciny csókolni való rubint száj kívánatos nedlízseben aludt, a karcsú nyúlánk test — mint egy alvó istennőé — rabságba ejtette a szemeket.

II. Sándor maga sem tudta, hogy mennyi ideig állhatott az alvó leány előtt és csak akkor eszmélt fel, mikor parázs, bűnös pillantásai, mint elektromos szikrák rázták föl álmából a mit sem sejtő lehetetlenül szép leányt.

— Jaj Istenkém! Hol vagyok?

Ijedtében alig vette észre a mosolygószemű délceg férfit, ki a leány zavarán felségesen mulatott.

— Bá! Hát maga kicsoda? Hogy mer rajtam nevetni?!

Tudja, hogy én Dolgorukaja hercegnő vagyok és bátyám a cár testőrkapitánya? Majd ad ő magának csak nevéssen még rajtam.

— Igen? A kapitány urat igen jól ismerem, együtt szolgállok vele és igazán boldognak érzem magamat, hogy a vitéz kapitány úr vitézebb kis hugát megismerhettem.

— De kicsoda Ön?

— Én? . . . Én is itt szolgálok az udvarnál.

— No jó, — de hogy hívják?

— Engedje meg, hogy ne feleljek erre a kérdésére.

— Nem. Dehogy is engedem, a maga bátor modora tetszik nekem és pártfogója is akarok lenni a bátyámnál. Na, de hamar, mondja meg, hogy hívják, mert különben megharagszom.

— Feltétlenül követeli, hogy megmondjam a nevem?

— Igen! Követelem!

— No jó, de ha nem lesz megelégedve nevémmel, úgy női kíváncsiságának tulajdonítson mindent.

— Na de mondja már! — s türelmetlenül dobbantott lábával a kis hercegnő.

— A nevem . . . a nevem II. Sándor.

Hiába várták ebédre az uralkodót. Egy bohó szerelmes kis leány karjába zárta az állami gondoktól kifáradt fejét. II. Sándor elfeledte, hogy uralkodó, hogy sok millió embernek élet-halál ura, csak azt érezte, hogy egy drága kis lélek örökös rabja lett.

Az uralkodó szerelmétől megittasult hercegleány, mikor tettének tudatára ébredt, elkezdett keservesen sírni. Az uralkodó ideális új szerelmének hatása alatt ünnepélyesen fogadalmat tett a 17 éves leánynak, hogy a legelső adandó alkalommal feleségül fogja venni. A megnyug-

tatott hercegleány hitt szerelmének és határozott akarattal vezette tovább élete fonalát.

A rettegett nagy cár szerelmes volt mint egy kis diák. A fiatal hercegleány pedig női ravaszságának szélszakíthatatlan édes hálójával úgy befonta az uralkodót, hogy felszabadítva magát az államügyektől, teljesen szerelmének élt, sőt várni lehetett, hogy előbb-utóbb beváltja a pavillonban tett ígérését is.

A télipalota titkos ajtói, sülyesztői rozsdásan tátognak itt előttem, de egy félszázaddal ezelőtt még nesztelenül nyíltak, záródott, emelkedett, sülyedt, pontosan a kívánságok szerint.

Háromszor hetenként nyílt meg II. Sándor szobájának titkos ajtaja. A boldog éjszakák nem maradtak titokban. A palotaőrség és az éjjeli szolgaszemélyzet gyakran látta, hogy a lákatlan I. Miklós folyosón éjjelenként egy nyulánk tündéralak jelenik meg és hirtelen eltűnik. Hogy a jelenséget megfejtsék a palotaőrök lesbe álltak és a titokzatos éjjeljáró tündérben nem mást, mint Dolgorakuja hercegnőt ismerték fel. A leleplezett szenzáció csakhamar szájról-szájra kelt és hogy a hatalmas cár glóriás alakját a tiltott szerelem el ne homályosítsa, az udvar Dolgorakuja hercegnőt Nápolyba transportálta.

A cár nem bírta ki sokáig szerelme nélkül. 1867 júniusában kapva kapott III. Napoleon meghívásán és Párisba utazott. Egyidőben II. Sándorral Nápolyból Ekaterina Michajlovna Dolgorukaja is Párisba érkezik és az udvar közelében egy egyedül álló házat bérelt ki.

A párisi találkák tiltott gyönyörei még erősebbre kovácsolták szerelmük rózsaláncát és a szerelmes cár pétervári ígérését itt is megismételte.

Az államügyek II. Sándort csakhamar haza követelték. A hercegnő a következő vonattal utána utazott és a Carszkoje-Szelo mellett telepedett le, ahonnan szemmel tarthatta az udvar minden mozdulátát.

A Carszkoje-Szeloban is csakhamar feltalálták magukat a szerelmesek. Az a kis szoba, amelyet II. Katalin építtetett történelmi jelentőségű találkái számára, az a kis szobaajtó ismét kinyílt. A szobában ma sincs más mint a legszükségesebb butordarab, amit még a praktikus II. Katalin rendezett be: egy ágy, két szék és egy asztal.

Hogy minden szóbeszédnek elejét vegyék és a hercegnő is a cár közelében maradhasson, II. Sándor feleségénél kieszközölte, hogy Dolgorukaja hercegnőt udvarhölgyévé nevezze ki.

A büszke cárnő, Mária Alexandrovna, ha a történelem hallgat is róla, de köztudomású, hogy a könnyelmű bádeni nagyhercegnő és a nagyhercegi udvar egyik ismeretlen rántáskavaró lovag szerelmének romantikus gyümölcse volt. Mária Alexandrovna soha sem volt szép, de anyjától örökölt természetével, szerelmes szeszélyével még II. Katalint is sokban fölülmúlta. A szeretni szerető cárnő a férje és a hercegnő viszonyát is csak múlt szerelemnek tartotta és nem tulajdonított semmi komoly fontosságot a dolognak, annyira nem, hogy Dolgorukaja hercegnőt az udvar legelső hölgyévé nevezte ki.

1870-ben a cári pár Emskben időzött amikor a hercegnő kíséretében visszautazik Szentpétervárra és megállapodásuk szerint a boldogult I. Miklós lakosztályát veszi igénybe. Ez idő alatt ismét funkcióba lépnek a titkos lépcsők, folyosók, ördögös ajtók és felismerhetetlen

alakok szolgálják ki a beteg hercegnőt. Az uralkodó egész idejét a hercegnő ágya mellett tölti, mesél, olvas, szórakoztatja a beteget. Dr. Kraszovszky volt az egyetlen orvos, ki a beteg mellett volt és másnap fél-tizenkettőkor mikor a hercegnőnek fiúgyermek születet — kit azután Györgynek kereszteltek — Kraszovszky olyan gazdag jutalomban részesült, hogy más orvos egész életén át nem keres annyit.

Az újszülöttet a cári testőrgárda parancsnokához, Riljev generális-hoz vitték, kire egy orosz dada és egy francia nevelőnő várakozott. II. Sándor mindent elkövetett, hogy az eset titokban maradjon. Bizalmas szolgáit, kik a hercegnő segítségére voltak, gazdagon megjutalmazta és megeskette, hogy a látottakról soha senkinek sem fognak szólni. De mit tesz a véletlen. Az egyik álarcos testőr, ki a nevezetes éjszakán őrt állt a folyosón, a cárnő egyik hódoló lovagja lett.

Mária Alexandrovna az egyik találkáján, mikor a kis testőrrel enyelgett, megtudott mindent. A megfőtt Don Juan, hogy a cárnő kegyében maradhasson elbeszélte a kis György születését. A hisztérikus cárnő sírógörcsöket kapott, összetört mindent ami kezébe került — a testőrt sem kímélve — és mikor kész volt mindennel — elájult. A buta testőr csak most eszmélt rá, hogy az udvar békéjét felborította, a cárnak tett esküjét megszegte; tudta, hogy mi vár rá — hazarohant és föbelőtte magát.

A cári udvar grandiózus bostránya széles körben elterjedt, mindenki csodálkozott, hogy az 54 éves cár, jövődöbeli nagyapa nem tudott úra lenni elkésett szenvedélyének. Az udvarban II. Sándor megmentésére titkos párt alakult, ami az afférok egész sorozatával fűszerezte az aktuális témát. A párt feje Suvalov gróf a „fekete kabinet“ a rettegett „III. különítmény“ főnöke volt.

Az elégtelenség és a favorit elleni gyűlölet még magasabbra hágott, amikor egy év múlva Dolgorukaja hercegnőnek megszületik a második gyermeke Olga. Az uralkodó cári ukázban tudatta a birodalmi szenátussal, hogy a két gyermekének törvénytelen születését úgy akarja legalizálni, hogy Dolgorukaja hercegnő herceg Jurevszky nevét veszi fel míg a gyermekek atyái neve (orosz szokás, hogy minden férfi és nő saját neve mellé atyjának a keresztnevét is felveszi) Sándor lesz.

Hiába is háborodtak fel a szenátor urak, nem volt mit tenni, a cár ellentmondást nem tűrő parancsát tudomásul kellett venniök.

1876. március 23-án megszületik a harmadik gyermek Borisz.

Suvalov gróf látta, hogy a hercegnő teljesen hatalmába kerítette a cárt és az uralkodó mint egy kis gyermek az asszonymak engedelmeskedik. Tudta, hogy II. Sándor minden idejét a hercegnőnél tölti, az államügyeivel nem törődik, a nép elégtelenség, zúgolódik, addig a cár úgy él mint egy magán ember. Az országban teljes oligarchia tombol, a kis cárok, nagy gubernátorok kegyetlen igája alatt nyög a nyomorult nép és elhatározta, hogy mindenáron véget vet a dolognak és kiszabadítja uralkodóját a szép bestia tündér karmaiból. Meg akarta öletni a hercegnőt, de a felbérelt gyilkosok nem ismerve az úrnőt, Dolgorukaja egyik társalkodóját ölték meg helyette. A sikertelen merénylet csak növelte a gróf hazafias gyűlöletét a favorit ellen és egy audiencián nyíltan az uralkodó szemébe vágta, hogy az ország állapota azért olyan siralmas, mert az uralkodó teljesen a „leány“ hatalma alatt áll.

Suvalov grófot még aznap felmentették a fekete kabinet vezetésétől és másnap már röpitette a vonat Szibéria felé. Jurevszky hercegné pedig hivatalosan átköltözött a téli palotába, hol részére I. Miklós lakosztályát teljesen átalakították.

1877-ben a hercegasszonynak negyedik gyermeke születik, kít Katalinnak keresztelnek.

A sok palotabotrányok, intrikák, afférok, férjének szisztematikus megcsalása, szerelmi csalódásai annyira megviselik a cárnőt, hogy évtűlt tuberkulózisa rohamosan halad a vég felé és 1880. június 3-án meghal.

Mária Alexandrovna halála után egy hónapra a cár boldogan közli törvénytelen feleségével, hogy most már megesküdhetnek. Sándor trónörökös (a későbbi iszákos III. Sándor) ki ez időben Esztországban nyaral, értesül a cár apja szándékáról és sietve Péterváron terem. Szuvalov száműzetése intő példa volt a hercegnő ellenségeinek és a trónörökös nem talál híveket a cár esküvőjének megakadályozására.

1880. július 18-án a cár gróf Allerberg és Riljev generális tanuskodása mellett a Carszkoje-Szeloban titokban megtartotta esküvőjét.

II. Sándor, ki az összeesküvések, merényletek egész sorát élte át, jól tudta, hogy élete bizonytalan és előbb vagy utóbb a terroristák mégis csak megölik. Ezért, hogy Jurevszky hercegnő gondtalan élete biztosítva legyen, 3,000,000 rubelt tett részére a birodalmi bankba. De a pénz sem hozta meg a titkos feleség boldogságát, mert hiába volt a cár felesége; az udvar ahol csak tehette csípkedte és érezte, hogy koronázatlan kegyelem cárnő, ki mint a cár volt szeretője került fel a magasba, hol titokban, csendesesen kell ülnie. Ünnepi ebédeknél például a hercegnőt mindig az asztal végére. Oldenburg és Leichtenberg hercegek közé ültették, de a bálokon, estélyeken, ünnepélyeken is kénytelen volt helyét a nagyhercegeknek, nagyhercegnőknek átengedni.

Az uralkodó, hogy ezeknek az idegörlő intrikáknak véget vessen, elhatározta, hogy leköszön a trónról és szerelmével kiköltözik Franciaországba, hol csendesesen, boldogan eltölti életének hátralevő napjait.

1881. március eleje volt. Mint a lisztbeesett szerecsen fehérlett a havas, kormos város. A cár lovai mint a táltosok fújták messzire párjukat, a hideg zúzmarából abrakos tarisznyát formált szájukra. Egy ablakban fehér női zsebkendővel játszik a tavasz előszele, lobog Perovszkaja Zsófia kendője. Ez volt a terroristák jele . . . jön a cár." Az egyik utca sarkon egyszerű ruhában intelligens férfi áll nyugodtan, kezét zsebébe süllyesztve nézi a közelgő cári kocsit.

Csak egy pillanat . . . és iszonyatos robbanás rázza meg a levegőt. A nyomorúlt, agyongyötört nép főszegecs haragja lehetett a terrorista bombájában, mert úgy széttépte a szebb jövő reményében kocsikázó szerencsétlen szerelmes uralkodót, hogy alig maradt belőle valami.

*

Páris külvárosi temetőjében egy gondozatlan, elhagyatott sír áll. Nem jár oda imádkozni senki. A sírkövön ismeretlen ákom-bákom, — nem tudja elolvasni egy derék francia sem. Ha néha egy orosz emigráns vetődik arra, kellemesen meglepődve olvassa a sírkőbe vésett ciril betűket:

„Itt nyugszik Ekaterina Michajlovna Jurevszkaja hercegnő, ki életé-

ben csak a boldogságot kereste és boldogtalanul halt meg. Béke poraira.“
 . . . És békében alszik az öreg anyóka.

Ha éjjel a szél megrázza a sirra boruló szomorúfűz ágát, felébred a tündér szép hercegnő és csak gyermekeiről beszélget, ő róluk kérdezősködik a háza járó széltől . . . mi lett Györggyel, Olgával, Borisszal, Katalinnal? . . . s a szél kegyetlenül susogja — meghaltak, mert hercegek voltak . . . és az asszonytündér sír.

Majd feljön a nap, meleg sugarával élteti az élőket, madárdallal telik meg a temető, lebújik a föld alá a halál és a fülemüle elaltatja a szegény elhagyatot, titokban tartott cárnőt.

A télipalota mint döglött hétfejű sárkány tesped a hó alatt, homlokába szúrva az öldöklő dárda — egy vérvörös kommunista lobogó leng.

Üzzük a szarvast.

*Mindig vadászunk még: üzzük a szarvast,
 A százagancsut, a csodafehéret.
 Előttünk ront felénk, éhes törokkal,
 Vad, lángoló szemekkel száznyi véreb.*

*Köddé vált s most megint amott előttünk.
 Utána gyorsan harcfiak, leventék.
 E vad velünk többé csufot ne üzzön:
 Szügyébe fogjuk mártani a pengét.*

*Hogyan szalad! Ur Isten, el nem érjük.
 Villámnál, szélvésznel gyorsabb a lába.
 Futlában még a parlagot sem éri,
 Sok jó ménünk nem juthat nyomába.*

*Ágas-bogos agancsa szinarany tán,
 Patája gyémántkő, szinezüst a szőre:
 Minden kis szála édesen csilingel —
 Mienk lesz ez, utána csak, előre.*

*Megállunk este, reggel újra kezdjük
 Nem kell sem étel, sem ital, nem alszunk.
 Átrontunk őserdőn, árkon, mocsáron;
 Ruhánk rongy már s vérzik az arcunk.*

*Mikor ér véget már e szörnyű hajsza?
 Vágyunk, bátorságunk soha se restül
 S kergetjük a hőszinü, drága szarvast
 Hosszu évezred-éveken keresztül.*

MIHÁLY LÁSZLÓ.